

Valeriy Shchehelskyi

**ETHNO-CULTURAL MEANING OF THE EXPRESSION
“TO HAVE A WEDDING PARTY” IN PODILLYA**

Kamianets-Podilskiy Ivan Ohiyenko National University, Ukraine

Валерій Щегельський

**ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ВИСЛОВУ
“ТРАТИ ВЕСІЛЛЯ” НА ПОДІЛЛІ**

Abstract: In the research there are analyzed the diachronic and synchronic motives of arising and development of phraseological expression “hraty vesill’a” (to perform a wedding), its semantic existence in ethnologic region of Podillya. Author also studies the folk games, which are important in preparatory moments and accompanying ones in traditional wedding ceremony. The attention is paid to important role of youth games of calendar cycle (spring, summer, autumn, winter), the functions of which are directed to forming of future family couples.

Keywords: a wedding party, entertainment, Podillya as a Ukrainian ethno-region

Досліджуючи ігрові родинні звичаї подільян – мешканців однієї з історико-географічних областей України, звернемо увагу на особливе родинне обрядодійство – українське весілля. Опрацьовуючи народознавчий питальник *Фразеологія основних українських обрядів*, який є одним із напрямків пошуково-збиральницької роботи навчально-наукової лабораторії етнології Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, нами помічено, що на запитання: *Як називають весільний обряд?* (справляти весілля; стати на рушник; грати весілля), – у більшості випадків збирачі-дослідники фіксують відповідь мовлян подільського регіону – *грати (зіграти) весілля*. Зауважимо,

що стійкість названих фразеологізмів найбільш переконливо відображає зміст відповідей респондентів.

Розглянемо підґрунтя цього часто-густо вживаного вислову. Пройшовши всі етапи змушніння, хлопці та дівчата перед старшими членами колективу виявляють свої найкращі риси, такі як кмітливість, енергійність, вміння організовувати інших тощо. Саме тоді на їхні думки, пропозиції зважали не з дитячої примхи, а з поваги до них. Тоді й розпочиналося доросле життя, яке покладало на них певні обов’язки, а також надавало деякі привілеї. Молодь отримувала дозвіл на дорослі зібрання, під час яких разом з піснями, танцями, розважалися іграми, що було першоосновою

формування сімейних пар. Як слушно зазначав професор Хведір Вовк, така форма спілкування “селянської молоді на Україні [...] не має в собі нічого обрядового, але надзвичайно тісно зв’язана з розумінням весільних звичаїв [...] вони і є місцем ближчої знайомості між молоддю, знайомості, що провадить до шлюбу” [2, 195]. Вечорнича хата з її гуртовими заняттями, іграми, обрядами, піснями, спільною вечерею тощо “була немов прелюдією майбутнього сімейного життя” [11, 327].

Ігри молоді календарного циклу (весняного, літнього, осіннього, зимового) своїм змістом і формою організації та проведення теж спрямовані на формування сімейних пар, адже умовами багатьох ігор є попарне різностатеве водіння хороводних танців, виявлення симпатії одне одному, вибір уподобаного члена гри. Велике емоційне підняття мають ігри Великоднього періоду. “Недарма великодні ігрища вважали у народі справжнім ярмарком наречених” [4, 168].

Для української хліборобської нації рік умовно закінчувався восени, коли було зібрано врожай, вільного часу більшало, і як вінок усіх ігрищ молодих пар були весілля. Таке ставлення до забезпечення річного прожитку своєї сім’ї, родини відповідно і визначало пору та час проведення цієї родинно-обрядової події. Порушення, відхід від усталених у суспільстві норм поведінки засуджувалося громадою про що, на Поділлі говорять: “Люди жнуть, косять, а дурні на весілля просять” [26]. Отже, забави, які довгий час розігрувалися молоддю, трансформувалися в одну гру – весілля.

Сучасний весільний обряд, як зазначають дослідники, пройшовши ве-

ликий проміжок часу, майже не розгубився. Проте, розглядаючи його етапи, а саме: передвесільний, власне весільний і післявесільний, нами помічено значне зменшення фрагментарності, що відповідно спричинило й зменшення кількості головних учасників ігрового дійства.

Ще з самого початку, тобто змовин, засилання старостів (ігрова майстерність старостів у момент сватання є запорукою значного відсотку умови далі продовжити грати весілля), хлопець і дівчина розпочинають гру. Вік учасників не має обмеження.

Молодий і молода стають головними дійовими особами, відповідно на них і покладається обов’язок роздавати подальші ролі іншим учасникам, котрі їх заслуговують і у відповідний момент мають виконати. Весілля – упорядкована гра, яка за етикетом і суспільною мораллю українців не повторюється, тобто грається тільки раз у житті, хоча трапляються прикрі і не бажані винятки.

Отримавши ролі, старости, весільні батьки, дружки, світилки виконують незвичні для буденного життя завдання, а це і є “колективні символічні дії, здійснювані з нагоди найважливіших подій у житті людини” [8, 44]. Узагальнено можна висловитися, що основна частина весільної гри – це і є код розуміння продовження людського роду, саме ж весілля є народна дієва гра з узвичаєними правилами і нормами поведінки її учасників.

Від моменту “договору” (Кам’янець-Подільський район) і до “комори” триває основна гра весілля. Проте, як і часто буває у житті, участь у грі беруть не всі, частина залишається спостерігачами. А так як на весіллі головні ролі вже роздано і щоб не за-

лишатися пасивними глядачами, гості грають у свої розважальні ігри, додаючи веселости події (під час весілля у центральній грі виконавці ролями не міняються і не замінюються). На Поділлі, окрім традиційного запрошення на весілля, тобто на веселість, можна почути: “Запрошуємо на забаву”, тобто на гру.

Пісні на весіллі не завжди звучать веселого характеру, а от ігри, як буває повсякчас, ставлять собі за мету розвеселити гостей, а у своїй семантиці підтверджують саму назву події. Зазвичай, враховуючи при цьому вживання специфічних для кожної місцини напоїв, котрі мають міцність, розпочинається ще більш емоційне піднесення тієї веселости, коли до основної гри підключаються саме локальні узвичаєні весільні ігри. Смисловою значимістю їх проведення є підсилення сприйняття назви події, враховуючи споконвічні традиційно усвідомлені моменти проектування подальшого щасливого шлюбного життя і продовження роду.

Із зібраних матеріалів рукописного фонду лабораторії етнології, які стосуються відповідей на питальник “Народні ігри та забави”, помічено, що найбільш поширеними весільними іграми є: “Перекоти яйце” [12], “Танок з яйцем” [12], [13], [14], “Яйце” [15], а також “Танець з віником” [16], “Віник” [18], [19]. Назва цих ігор походить від назви предмета, який використовується у забаві.

Сучасне гумористичне сприйняття вищеназваних ігор полягає в тому, щоби яйце не розбити або не роздушити при перекочуванні його дівчиною-партнеркою з однієї штанини хлопця в іншу [12], [14], чи утримуванні яйця танцюючою парою лобами [12], [14].

Яйце вважається одним з найдавніших символів – “символ зародження Всесвіту, [...] цілісности” [9, 252]. Воно уособлювало життя, сонце. Яйце має зародок життя і символізує у весільному обряді початок нової сім’ї. Звісно, що розбити його у такий момент прикро і ганебно для себе і зневажливо для молодих.

Один з перших дослідників весільної обрядовості Й. Лозинський вказував, що подекуди поряд із випеченими птахами, випікають яйця, або запікають їх у коровай: “Ті яйця спечені служат заслуженим за присмачок і за знак будучої множини (тобто плідности)” [7, 200]. Визначальним тут виступає не тільки яйце, а й курка (курка-несучка), що є символом плодючости. Важливо підкреслити, що запрошенні гості на весілля приносили в дарунок серед всіх інших і обов’язково курку, якою частували гостей у післявесільний період. У фондових записах лабораторії етнології наявні осучаснені варіанти гри “Перекоти яйце” [12], коли замість яйця учасники послуговуються помідором (с. Лисівці Теофіпольського району), або склянкою горілки (с. Жердя Чемеровецького району).

У весільних забавах використовуються й інші архаїчні предмети. Вони не випадкові, а несуть ідею продовження людського роду. Зокрема, роль віника як знаряддя домашнього вжитку в іграх “Віник” [18], [19], [20], “Танець з віником” [16], [17] не менш символічна.

На Поділлі поширений такий фразеологізм: “Будеш ходити (гуляти) до нових віників”. Це стосується хлопця (або й дівчини), які довгий час не одружуються. А ще цей вислів є однією з форм прокляття. У першому трак-

туванні віник символізує холостяцьке життя. Танцюючи з віником у грі, коли решта учасників мають пару та прагнення до сімейного життя, заохочує гравця до дієвості: якомога швидше передати його в інші руки і взяти собі пару. Якщо ж грають і одружені, вони теж стараються позбутися його, щоб не накликати шкоди своєму сімейному життю. Люди “вірять, що старим віником можна накликати хворобу (особливо безсоння і нічний плач дитини), сварки: його підкидають у хату, на город, перекидають через дах, підкладають у «візок» молодого і молоді, «щоб усе життя сварились», кидають услід людині для наведення причини” [3, 75].

Проте, як ми спостерігаємо в одному із варіантів запису [17], особа, котра аж чотири рази під час гри підряд залишається з віником, мусить задобрити громаду, виконавши завдання жертвовного характеру, тобто “фант”, яке загадують учасники гри чи музики. Як колись у язичницькі часи, люди зверталися за допомогою до друїдів, несучи пожертву, так і учасник, який програв, виконує “фант”-пожертву музикантам, задобрюючи їх для подальшої гри. Зазначимо, що музики володіють магією психологічного впливу на людей і мають здатність керувати громадою. “Музикант (“музика”), вважали в народі, може дати “дання”, бо знається з чортом” [1, 156]. Ліками, що можуть допомогти, є “непочата” вода. “Така вода може врятувати навіть від “дання” – за умови, що хворий знайде доброго музику, принесе правим чоботом з його ноги води, добра баба примовить цю воду, і він вип’є” [1, 155].

Неперевершена у веселости і вигадках є весільна танкова гра “Каратута” [23], “Ремінець” [24], “Гандзя” [25],

“Вербунка” [10, 299], що майже однотипні щодо форми її проведення.

Як зазначають записувачі цих ігор, “у цю гру грають тільки дорослі, оскільки вона виявляє неабиякі больові якості” [25], або “переважно чоловіками” [23]. У вищеназваних іграх ремінь як атрибут чоловічого одягу виступає спонукачем до дії. За ведучого, отамана, обирається ініціативний, хитрий на видумки у більшості випадків чоловік, проте може бути і “жінка спритна” [25]. Учасники гри розташовані один за одним, позаду ведучого і під музику виконують все те, що каже чи робить він. У разі, хто не повторить його дію або зробить, але не так, отримує удар ремінцем. Можуть обиратися і “судці”, котрі вершать суд і призначають “кару” [10, 299].

Наслідуючи рухи і дії ведучого, учасники гри символізують колообіг життя. Все на світі повторюється – і рухи, і дії, одні покоління помирають, інші народжуються, і так безперервно. Взірцеві дійства мають зразково відтворюватися. У грі за невірною виконану дію карають ремінцем, адже у життєвих ситуаціях ставлення до цього ще суворіше. Зауважимо, що ця гра побутує на всій Галицько-Подільській території у багатьох варіантах щодо самої назви. Є певні незначні відмінності у формі її проведення.

На весіллі заповзяті хлопці, любителі перевірити свою вдачу у міру зужитої випивки, активно беруть участь у грі “Танець з пляшкою” [22]. Під швидку музику, танцюючи у колі, хлопці передають з рук в руки пляшку горілки, келих і кільце ковбаси. На кому зупиниться музика, той має випити горілки і закусити ковбасою. Буває, що музиканти, хитрі люди, обирають одну “жертву”, і як “догодять” зо

три рази, то гравець “вибуває” з гри. Такий “показовий в цьому пляні стереотип п'яницького агону (змагання), суть якого полягає в тому, щоб, хизуючись своєю витривалістю, випити на людях якомога більше” [5, 63], як зазначають дослідники, співзвучний із гуляннями запорожців після військових походів, у яких “козак таким чином виявляв особливого роду молодечтво, особливий погляд на життя [...] – існувати задля веселощів і радості” [5, 63].

Своєю “живучістю” ігри завдячують тим, хто їх розшукує, записує, а ще більш тим людям, які фіксують їх у своїй пам'яті, є їх організаторами і неперевершеними народними акторами-аматорами. Так, у монографічному дослідженні Г. Танцюри *Весілля в селі Зятківцях* зазначено, що “весільні гри, подані тут, досить популярні. Найкращими виконавцями були: Микола Лесь (Лісовий) і Андрій Тилимонович Важейло (ім було під 50 р.). За ці гри їх спеціально просили на весілля. Микола Лесь, хоч і зовсім глухий, але артистично виконував ролі Шевця, Попа. Андрій Важейло – ролі Мельника, Шевця, Смерти” [10, 389].

У рукописних фондах навчально-наукової лабораторії етнології зберігається запис весільної “Гри з макогоном”, яка зафіксована безпосередньо у момент її “живого” відтворення. Надзвичайно емоційна і звеселяюча гра, яку ставив на весіллі її знавець, популяризатор, людина доброї душі і веселої вдачі Віктор Мельник (м. Кам'янець-Подільський), який перейняв її від свого діда – весільного музики. Гру проводять після першого застілля, під час танців. Вік учасників – молодь та старші (з боку молодої – жіноча шеренга, молодого гості – чо-

ловіча), кількість – парна. Головним атрибутом, яким користується організатор, є макогін. У ритм веселої музики, здебільшого “польки”, макогін без допомоги рук передається з однієї шеренги в іншу. Спочатку з позиції “макогін на плечі зажатий головою”, далі “макогін під пахвою” і “макогін між ногами” [21]. Ігрова поведінка учасників носить еротично-символічний характер. Макогін символізує чоловічий статевий орган, що є прямим наслідком фалічного культу.

Досліджуючи прадавній весільний танець-гру “Журавель”, О. Курочкін у своїй розвідці зазначає, що “під час його виконання дозволялися жести й поведінка, які в інший час були б оцінені як відверто аморальні й непристойні” [6, 57], що і спостерігається у цій грі.

У більшості подільських селищ на другий день весілля, у понеділок, коли основна гра закінчилася, слідує її продовження, насичене не менш цікавими ігровими моментами. На Поділлі таке дійство називають по-різному: “понеділкування”, “поправка”, “складчина”, “хлібини”, “чоботи”, “кури”. Семантика їх назви закладена у самому ж вислові. У понеділок – “весілля на виворіть”, “дурне весілля” на посміховисько, аби забавити найближчих гостей (рідню, сусідів учасників весільного дійства). Також може завітати сільський дотепний дядько-жартівник із словами: “Деся я вчора тут забув свою шапку”.

Головними героями у понеділковій грі знову ж виступають “молодий” і “молода” або “дурна молода”, “перебрані”. Ролі “молодих навпаки” виконують вдалі до різних “фокусів” гості (буває, що їх спеціально запрошують на весілля). “Молодий” – це малого

зросту повненька жінка в чоловічій одежі; “молода” – високий, худий чоловік, одягнений у жіноче на зразок молодої, у фаті. Обоє загримовані так, щоб не впізнати. У такому маскараді гра має неабиякий успіх і веселість. Як засвідчують фондові відеоматеріали лабораторії етнології, а також власні спостереження автора статті, “молоді” у супроводі гостей забавляють односельців. Колективне вживання спиртних напоїв знімає буденну скованість. У багатьох випадках обов’язковим є демонстрація чоловічих принад (велика морква, кукурудза із двома буряками чи картоплинами), що є атрибутами фалічного символу, “уособлення плодючості, творення” [3, 554], які начіплюють на одягу “молодого” в селіських місцях.

Прикро, що є недостатньо наукових розвідок такого характеру. Ще “у [19]20-х роках ХХ ст. академік М. Грушевський, солідаризуючись з Хв. Вовком, мусив визначити, що на перешкоді дослідженням оргіастичного елементу весілля ставали і цензурно-поліційні заборони і власна прюдерія збирачів” [6, 53].

Записати таку інформацію раніше було досить непросто – через небажання оповідачів обговорювати такі “непристойні” теми. Натепер, при допомозі сучасної фіксувальної техніки, існує більше можливостей зафіксувати такий малодосліджений матеріал.

Чоловіки, “поправивши своє здоров’я” у понеділок “підносять на ура”, посадивши на стілець, по черзі рідних молодих, кухарку, при цьому запитують, що вони дають. Вимагаючи символічний викуп, хлопці підкидають їх угору до тих пір, поки не почують позитивну відповідь. Буває так, що вони опираються, то тоді їх

можуть перекинути зі стільця або навіть вкинути у річку.

Така форма забави є подякою і шаную тим, хто найбільше подбав про успішне проведення весілля. Подібне нагадує про давнішню поведінку людей в разі гарного збору врожаю чи полювання. Отже, за все добре потрібно дякувати, й така традиція є прадавньою.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що у процесі визначення сутності семантики фразеологічного вислову “грати весілля” відзначено його широке використання мовлянами етнорегіону Поділля. Це підтверджує наші міркування про те, що від початку весільного дійства і до його завершення відбуваються організовані, розгорнуті ігрові забави, які в своїй основі спираються на віками упорядковану і збережену традиційність.

Bibliography and Notes

1. Болтарович Зоріана, *Народна медицина українців*, Київ: Наукова думка 1990, 230 с.
2. Вовк Хведір, *Студії з української етнографії та антропології*, Київ: Мистецтво 1995, 336 с.
3. Войтович Валерій, *Українська міфологія*, Київ: Либідь 2002, 664 с.
4. Курочкін Олександр, *Громадський побут і звичаєвість*, [у:] Наулко В., Артюх Л., Горленко В., *Культура і побут населення України*, Київ 1993, с. 150-174.
5. Курочкін Олександр, *Пили, п’ють і будуть... пити? (етнічні стереотипи алкогольної комунікації)*, “Берегиня” 2001, № 4, с. 61-64.
6. Курочкін Олександр, *Прадавній весільний танець-гра “Журавель” (“Бусел”)*, “Берегиня” 2001, № 4, с. 53-61.
7. Лановик Мар’яна, Лановик Зоряна, *Українська усна народна творчість: Підручник*, Київ: Знання-Прес 2001, 591 с.
8. Мельничук Лідія, *Українське народознавство*, Вінниця 2001.

9. *Словник символів культури України*, Київ: Міленіум 2002, 260 с.

10. Танцюра Гнат, *Весілля в селі Зятківцях*, Київ 1998, 404 с.

11. *Українознавство: Посібник*, Київ 1994.

12. Зап. 17. 08. 2000 р. Наталя Позднякова від Марії Кузик, 1937 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

13. Зап. 22. 07. 2000 р. Оксана Гордій від Казимира Посикалюка, 1935 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

14, 15. Зап. 21. 07. 2000 р. О. Тарасова від Марії Поліщук, 1918 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

16. Зап. 01. 12. 2002 р. Галина Бабич від Лариси Яблонської, 1974 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

17. Зап. 25. 06. 2001 р. Наталя Яремчук від Дарії Стінкової, 1943 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

18. Зап. 28. 08. 2000 р. Наталя Позднякова від Зої Яремус, 1954 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

19. Зап. 22. 07. 2000 р. Гордій Оксана Іванівна від Посикалюка Казимира Юхимовича, 1935 р. н., освіта 4 кл., будівельник, українець, у с. Оринин Кам'янець-

Подільського р-ну Хмельницької обл. // РФ, п. № III.

20. Зап. 21. 07. 2000 р. О. Тарасова від Марії Поліщук Андріївни, 1918 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

21. Зап. 2004 р. Валерій Щегельський від Віктора Мельника, 1964 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

22. Зап. 22. 11. 2006 р. Вадим Гудима, 1980 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

23. Зап. 16. 08. 1999 р. Марія Присяжна від Ганни Середи, 1939 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

24. Зап. 02. 11. 2000 р. Наталія Анкудінова від Йосипи Гах, 1926 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

25. Зап. 26. 11. 2003 р. Алла Зюбрій від Анастасії Прокопій, 1930 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*.

26. Зап. 03. 07. 2008 р. Оксана Куцюк від Анатолія Стасюка, 1950 р. н., [у:] *Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Папка тематичного питальника № III "Народні ігри та забави"*, Зошит № 137, с. 186.